

Waarnemingen aan Raven *Corvus corax* in de Kop van Drenthe

Aaldrik Pot

Sinds 2012 volg ik de ontwikkeling van de raaf in de Kop van Drenthe op de voet. Tot nu toe ging het in mijn werkgebied van 20.000 ha nooit om meer dan twee territoria. Begrijpelijk dat op basis hiervan nog geen statistisch verantwoorde analyse kan worden uitgevoerd, maar er zijn voldoende andere leuke zaken die me tussen 2018 en 2021 zijn opgevallen.

In eerdere Drentse Vogels deed ik verslag van het voorkomen van Raven in Noord-Drenthe (Pot 2012, 2013, 2015). De tijd stond echter niet stil. In latere jaren bleven de Raven me bezighouden, wat bepaald geen straf was (Pot 2021). Vandaar een voortzetting van de ravensaga in mijn werkgebied. Daarbij is het belangrijk te weten dat ik onderscheid maak tussen territoria en paren. Het territorium krijgt in beginsel een gebiedsnaam en bij aantoonbare wisseling van individuen binnen dat territorium volgt een nieuw paarnummer.

Veenhuizen

Tussen 2012 en 2015 broedde er jaarlijks één ravenpaar in de Kop van Drenthe en wel in de boswachterij Veenhuizen. Dit paar is Veenhuizen 1 genoemd (Pot 2012, 2013 & 2015). Het paar bracht in die jaren totaal 7 jongen groot (3, 1, 3 en 0). In 2016 en 2017 werd geen nest gevonden. Wel werd er geregeld één Raaf in het territorium gezien zodat ik aanneem dat een van beide partners was gestorven.

In 2018 werd 750 meter oostelijker dan de broedlocatie van het eerste Veenhuizenpaar een nest ontdekt door Tonnie Sterken. Op 24 maart 2018 wist Tonnie het paar vast te leggen op een wildcamera die stond opgesteld bij een dode Das. Het ging met zekerheid om in ieder geval één andere vogel want het mannetje van dit paar bleek geringd (metaal links). Beide vogels van Veenhuizen 1 waren namelijk ongeringd. Vandaar dat dit paar Veenhuizen 2 is genoemd.

Hoogstwaarschijnlijk ditzelfde paar werd in 2020 aangetroffen in een 3.5 km noordoostelijker gelegen bos in De Fledders (Foto 1). Ook in 2019 moet op deze plek zijn gebroed, gezien de aanwezigheid van een oud nest. In 2021 broedden ze weer op hun oude stek van 2018 (en niet in De Fledders).

De nesten waren steeds gebouwd in douglas, behalve in 2015 toen in een lariks werd gebroed. Er werden achtereenvolgens 2, 2 en 3 jongen grootgebracht. De vijf Raven die Jan Lok op 7 juni 2019 4 km ten westen van het nest zag zal het paar met jongen van dit nest zijn geweest (bron: waarneming.nl). In 2020 werd de familie hier ook diverse malen waargenomen (eigen waarneming).

Foto 1. Uit het nest gevallen jonge Raaf, later door Willem van Manen teruggezet in het opgekalefaterde nest. De Fledders, 2020. *This young Raven fell down from the nest and survived (unlike three of its siblings). It was returned to the nest where the fifth young had succeeded to prevent a fall from the delapidated nest. The nest was repaired and both young fledged.*

Norg

In 2018 ontdekte ik, na lang zoeken (Pot 2021), eindelijk het nest van een ravenpaar dat al twee jaar vertoefde rond de Oosterduinen/Vluchtheuvel ten oosten van Norg (Norg 1). Mogelijk heeft dit paar er ook in 2017 gebroed. In 2018 en 2020 vlogen respectievelijk 2 en 5 jongen uit. In 2019 werd geen nest gevonden. In 2021 had het paar wel een nest en werd ook gebroed. De eerste broedpoging (aantal eieren onbekend) mislukte, net als het vervolglegsel (5 eieren), beide door onbekende oorzaak. Dit paar broedde drie jaren op rij in dezelfde douglas, zij het steeds in een nieuw nest. Beide oudervogels waren ongeringd.

Nestbouw

Het meest intrigerende aan de Raven die ik volg, is toch wel het geklooi met hun nesten. Zoals uit bovenstaande blijkt bouwen Raven in onze contreien over het algemeen nogal brakke nesten in douglassen. Ze waaien geregeld uit de boom of verzakken wellicht bij een bezoek van een predator. Van zowel het Norg-paar als van beide Veenhuizen-paren kon hetzelfde nest nooit vaker dan één broedseizoen worden gebruikt. Telkens waaide het kort na het broedseizoen of zelfs al tijdens die periode uit de boom.

Volgens Willem van Manen is het ‘probleem’ met douglas als nestboom dat Raven het nest altijd op enkele laterale takken bouwen, hoog in de boom. Deze takken zijn recht en glad en niet zelden licht hangend, waardoor het nest geneigd is naar buiten te schuiven. Begint dat eenmaal, dan is er geen houden meer aan.

In 2018 viel het nest van het Veenhuizen 2-paar kort na het broedseizoen in vrij complete staat op de grond (Foto 2). Een mooie gelegenheid om de nestbekleding te bekijken. Dit paar had een voorkeur om het nest te ‘versieren’ met stukken geweven plastic puinzakken. Daarnaast werd als nestbekleding oranje paktouw, schapenwol, haar van koe, paard, ree en das en grote hoeveelheden mos aangetroffen.

Foto 2. ‘Inhoud’ van het nest van het ravenpaar Veenhuizen 2 in 2018 (*Henny Radstaak*). *Nest remains of a collapsed Raven nest, northern Drenthe, in 2018.*

In 2020 waaide het nest van het paar van Veenhuizen 2 (dat toen in De Fledders broedde) midden in het broedseizoen uit de boom. Op 26 april lagen vier van de vijf jongen op de grond, inclusief een deel van het nest. De nestbekleding bestond vooral uit schapenwol, koeien- en paardenhaar, tientallen stukjes rode woldraad en mos. Drie van de vier jongen waren dood. Een vierde jong lag zwaar ondervoed op een boomstobbe; het werd kennelijk al een tijdje niet meer door de ouders gevoerd. Het vijfde jong zat, goed doorvoed, op het zwaar gehavende nest. Willem van Manen repareerde het nest met een aantal takken en tie-wraps en zette het uitgevallen jong

terug op het nest. Beide jongen vlogen succesvol uit en werden met hun ouders meerdere keren teruggezien in de Tempelstukken, 4 km noordwestelijker. Half juni waaide het gerepareerde nest alsnog uit de boom tijdens een zomerstormpje.

In 2021 kon het volledige nest (broedjaar 2020) van het paar van Norg worden bekeken nadat het op de grond was gevallen. In de buitenste rand van het nest zaten takken met een lengte van 35 tot 72 centimeter en met diameters van 0.6 tot 1.5 centimeter (n=100). De meest gebruikte takken waren afkomstig van eik en grove den. In de nestkom waren kortere en dunnere takjes en allerlei fijner materiaal gebruikt van vooral hooi, koeien- en paardenhaar en mos. Daarnaast werd weer de nodige artificiële troep aangetroffen, zoals paktouw en stukken plastic. Het hooi was vermoedelijk in februari verzameld op een akker 3 km ten noordoosten van de nestlocatie. Het was daar als bodemverbeteraar uitgestrooid. De periode van nestbouw van de Veenhuizen-paren heb ik verzuimd goed te volgen. Bij het Norg-paar vond de nestbouw in de betreffende jaren plaats in de periode tussen eind januari en de derde week van februari.

Broedbiologie

De start van de eileg van de twee territoria in de periode 2012-21 varieerde van 25 februari tot 11 maart (Tabel 1).

Tabel 1. Berekende datum eerste ei op basis van geschatte leeftijd van het oudste jong op de ringdatum en een broedduur van 21 dagen. *Onset of laying, based on estimated age of oldest chick (maximum wing chord) and incubation of 21 days.*

Nest Nest	Jaar Year	Eerste ei First egg
Veenhuizen 1	2012	10 maart
Veenhuizen 1	2013	28 februari
Veenhuizen 1	2014	8 maart
Veenhuizen 2	2018	25 februari
Veenhuizen 2 (Fledders)	2020	1 maart
Veenhuizen 2	2021	11 maart
Norg 1	2018	8 maart
Norg 1	2020	26 februari

Het totaal aantal uitgevlogen jongen voor beide territoria bedroeg 21, wat neerkomt op 2.6 per succesvol broedgeval en 1.9 per begonnen broedpoging. Alle jongen werden geringd, de eerste zeven met alleen metaal, de laatste veertien ook met een oranje kleurring met één letter en twee cijfers. De uitvliegdatum van de jongen lag tussen 7 mei en 17 mei.

Voedsel

Het voedsel van Drentse Raven in de broedtijd is nagenoeg onbekend (Bijlsma 2003). Bij het ringen van de jongen werden vrijwel nooit voedselresten op de nesten gevonden. Waarnemingen van Raven die met herkenbaar voedsel naar het nest

vliegen zijn schaars. Op wildcamera's bij kadavers van Reeën en Dassen verschijnen soms Raven. Hier doen de vogels zich tegoed aan het vlees. Helaas is het niet mogelijk om met deze sporadische waarnemingen in het algemeen iets zinnigs te zeggen over het dieet van Raven in Drenthe.

Het Veenhuizen-paar deed zich in 2018 minstens een week lang tegoed aan een dode Das. Daarvan werden ook stukken vlees even verderop in het bos, niet ver van de nestboom, verstopt in een voorraadkamer. In 2021 lag op het nest van het Veenhuizen-paar het restant van een Mol *Talpa europaea*.

Van het Norg-paar werd eind april 2017, toen nog geen nest was gevonden, het mannetje gezien in een strakke voedselvlucht richting de later bekend geworden nestlocatie met een maïskolf in zijn snavel. Dat moet een kolf van het voorafgaande jaar zijn geweest, bijvoorbeeld van een kuilbult waar niet alle kolven verhakseld waren. In 2020 werd een eenmalige voedselvlucht gezien van het mannetje met een ei (soort onbekend) in zijn snavel (Foto 3). Op het nest lag dat jaar de kop van een Holenduif *Columba oenas* als prooirest.

Foto 3. Man van het Norg-paar op weg naar zijn nest met een ei, Norg 2020 (Aaldrik Pot). *Male Raven of the Norg-pair, transporting an egg to its nest.*

Trefkans

In 2018-21 zijn in de Kop van Drenthe in totaal 14 jongen door Willem van Manen van een oranje kleurring voorzien. De hoop is natuurlijk dat hiermee meer bekend

wordt over waar de jongen van deze paren hun eerste levensjaren doorbrengen en waar ze zich later eventueel als broedvogel vestigen.

In 2020 werden de vijf jongen van het paar van Norg kort na uitvliegen op een begraasd grasland gezien in het kielzog van de ouders. Maar daarna verdween het ouderpaar uit het broedterritorium en daarmee uit mijn zicht. Dit bracht me ertoe om in de winter van 2020/21 een trefkansonderzoekje te doen in een deel van mijn onderzoeksgebied (ruime omgeving Norg).

Foto 4. De vijf uitgevlogen jongen van het Norg-paar op 28 mei 2020 (Aaldrik Pot). *Five fledglings of Norg-pair on 28 May 2020.*

Daartoe werd in de periode van 21 oktober 2020 tot en met 30 januari 2021 eens per week een ronde gefietst door het gebied waarin beide territoria lagen. Binnen de territoria werd op een strategisch punt twintig minuten gepost met zicht op de nestlocatie en uitzicht rondom. Op deze manier werden 12.000 ha (Norg) en 7200 ha (Veenhuizen) doorkruist. In beide territoria werd ongeveer 20 uur geïnvesteerd, goed voor respectievelijk 240 en 264 afgelegde kilometers.

In het territorium van beide paren werden geen gekleurringde jongen gezien tijdens de fietstochten. Tussen 21 oktober en 6 december leek het ouderpaar van Norg afwezig in het broedterritorium. De fietstochten leverden geen enkele waarneming op. Tussen 11 december en 30 januari werd het paar op vier van de zes tochten vanaf het centrale punt gezien of gehoord. In het territorium Fledders/Veenhuizen werd alleen op 19 januari een waarneming gedaan toen een ravenpaar een derde Raaf

wegjoeg. Later bleek het paar dat in 2020 in De Fledders bij Zuidvelde had gebroed, te zijn teruggekeerd naar dezelfde boom als in 2018 was gebruikt in het boscomplex Bankenbosch van Veenhuizen. Deze nestlocatie lag niet centraal in het gefietste rondje en mogelijk daardoor was het paar niet opgemerkt tijdens de tochtjes.

Afgaande op de waarnemingen in het Norg-territorium lijkt het alsof het ouderpaar in de late herfst/vroege winter het territorium tijdelijk verlaat. Talloze andere wandel- en fietsrondjes in de omgeving leverden geen enkele waarneming op in die periode, terwijl na begin december bij nagenoeg elke bezoekje in het territorium wél Raven werden gehoord of gezien. Datzelfde geldt ook voor het Veenhuizen-paar toen eenmaal bekend was dat ze zich weer in het bos aldaar hadden gevestigd.

Ergo, het rondfietsen en posten is geen efficiënte manier om jonge gekleurringde Raven op te sporen. De jonge Raven uit Drenthe trekken waarschijnlijk veel verder weg dan we denken. Het is niet onwaarschijnlijk dat jonge Raven zich in hun eerste levensjaren verzamelen op de Veluwe waar het aanbod van aas veel groter is, als gevolg van weidse jacht op herten en zwijnen in het veld wordt achtergelaten. En uit de terugmeldingen van gekleurringde Raven blijkt dat ook de vuilstort in Barneveld een grote aantrekkingskracht heeft. Navraag bij vogelaars die regelmatig op de vuilstort in Wijster naar meeuwen kijken, leerde echter dat daar nog nooit een gekleurringde Raaf is gezien.

Nawoord

Bernd Heinrich zei het al in zijn boek *Ravens in winter*: ‘Maybe I’ am foolish to work on ravens.’ Raven zijn intrigerende vogels, maar ze laten je niet gemakkelijk dichtbij komen, letterlijk noch figuurlijk. Bij talloze pogingen om de ravenparen van grotere afstand te observeren met een telescoop werd ik altijd vroegtijdig opgemerkt. Het ravenpaar staakte daarbij onmiddellijk haar bezigheden, voor mij aanleiding om snel met de staart tussen de benen te vertrekken. Het plaatsen van cameravallen bij nesten om iets te weten te komen over voedselkeus, zoals goed werkt bij Buizerds *Buteo buteo* en Wespddieven *Pernis apivorus*, levert bij Raven waarschijnlijk niets op omdat raven de jongen rechtstreeks uit de krop voeren. Toch zou ik graag meer te weten willen komen over de gedragingen van ‘mijn’ ravenparen. Ik blijf daarom zoeken naar manieren om ze dicht op de huid te kruipen zonder dat ik ze stoort in hun dagelijkse bestaan. Aan andere vogelaars de oproep om uit te kijken naar gekleurringde Raven in Drenthe en eventuele aflezingen door te geven aan ondergetekende.

Dank

Met dank aan Willem van Manen bij het ringen en/of zoeken naar nesten en het commentaar op een eerste versie van dit artikel. Tonnie Sterken en Rinus Dillerop hielpen bij het opsporen en in de gaten houden van de nesten. Dank ook aan Hans de Vos Burchart van de Ravenwerkgroep Nederland voor de informatie over terugmeldingen van gekleurringde raven uit Drenthe. Van de in dit artikel genoemde

territoria zijn tot nu toe nog geen terugmeldingen van gekleurringde jongen doorgegeven.

Summary

Pot A. 2021. Observations of Raven *Corvus corax* in Northern Drenthe. Drentse Vogels 35: 48-55.

In an area of 20,000 ha in northern Drenthe two Raven pairs were followed from 2012 onwards, i.e. from the year that breeding was recorded for the first time in this region. The first pair changed breeding sites several times over the years, using nests 0.7-3.5 km apart. The second pair used the same site for four years in succession. Both pairs chose douglas fir as a nesting tree, except once when a nest was built in a larch. Nests in douglas fir were far from sturdy and frequently collapsed, sometimes resulting in the death of (most of) the chicks. Egg laying started between 25 February and 11 March. The pairs produced 2.6 young per successful nest and 1.9 young per started attempt. Most young were ringed and 14 were marked with a colour-ring. Families with colour-ringed young were seen up to several months after fledging, but were not resighted in mid-winter.

Literatuur

- Bijlsma R.G. 2003. Na 80 jaar afwezigheid broedt de Raaf *Corvus corax* weer in Drenthe. Drentse Vogels 17: 51-69.
- Heinrich B. 1989. Ravens in winter. Simons & Schuster, New York.
- Pot A. 2012. Raven *Corvus corax* in de Kop van Drenthe in 2012. Drentse Vogels 26: 78-81.
- Pot A. & van Manen W. 2013. Opmars van de Raaf *Corvus corax* in Veenhuizen wreed verstoord. Drentse Vogels 27: 115-117.
- Pot A. & van Manen W. 2015. Broedgevallen van Raven *Corvus corax* in Drenthe. Drentse Vogels 29: 12-19.
- Pot A. 2021. Geluk is een vogel. Uitgeverij kleine Uil, Groningen.

Adres: Tortelstraat 4, 9331 KJ Norg, aaldrikpot@gmail.com